

УДК [631.14:637.12].003.13(477.64)

*Т. І. ЯВОРСЬКА, доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки підприємств
Таврійський державний агротехнологічний університет
Л. А. ЗАГНІТКО, кандидат економічних наук, доцент,
завідувач кафедри економічної теорії і права
Подільський державний аграрно-технічний університет*

Вплив витрат і ціни реалізації на ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах регіону

Постановка проблеми. Молочне скотарство є традиційно важливою галуззю тваринництва та займає одне із чільних місць у забезпеченні продовольчої безпеки держави. Його розвиток є ознакою прогресу сільськогосподарського виробництва в цілому. Важливою є роль молочного скотарства у формуванні міцної сировинної бази для підприємств молочної промисловості. Також споживання худобою великої кількості різноманітних кормів, вирощених на орних землях і природних кормових угіддях, сприяє збільшенню виходу продукції з одиниці земельної площі та здешевленню молочної сировини.

В умовах відкритої економіки аграрний бізнес, у тому числі виробництво й реалізація молока, стане прибутковим, коли ціна буде конкурентною на внутрішньому і зовнішньому ринках. Для сільськогосподарських підприємств саме цей чинник у короткостроковому періоді створює умови для виживання або максимізації їх прибутку, утримання певної частки на ринку тощо [4]. Сучасні тенденції розвитку аграрної економіки проявляються також у зростанні витрат виробництва через стрімке підвищення цін на матеріально-технічні та інші ресурси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, практичні й методичні аспекти розвитку молочного скотарства та його ефективності розглядалися у працях та-

ких вітчизняних учених, як: В. І. Бойко [2], В. К. Збарський [3], В. Я. Месель-Веселяк [6], Т. Л. Мостенська [2], П. Т. Саблук [2], О. М. Шпичак [11] й ін. Однак в опублікованих роботах вітчизняних учених поки що не повною мірою висвітлюються питання удосконалення розвитку галузі з урахуванням регіональних особливостей господарювання, впливу вартісних факторів (виробнича собівартість, повна собівартість, ціна реалізації) на формування ефективності виробництва молока, розрахунку їхніх прогнозних параметрів.

Мета статті – оцінка поточної ситуації у виробництві молока сільськогосподарськими підприємствами регіону, дослідження впливу факторів витрат виробництва та цінової політики у формуванні ефективності виробництва молока й виділення напрямів щодо поліпшення їх використання.

Виклад основних результатів дослідження. Тенденції останніх років розвитку молочного скотарства Запорізької області полягають у скороченні поголів'я корів, яке утримується як у суспільному секторі, так і в приватних господарствах населення. Так, за період 2000-2013 років поголів'я корів в усіх категоріях господарств зменшилося від 166,4 до 61,1 тис. гол. (у 2,7 раза). Ці зміни відбулися переважно за рахунок сільськогосподарських підприємств. У суспільному секторі у 2013 році порівняно з 2000-м по-

© Т. І. Яворська, Л. А. Загнітко, 2015

голів'я корів скоротилося у 10 разів, а з 2009 роком – на 23,7 %.

Обсяги виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах за 2000-2013 роки зменшилися у 3,6 раза й почалося це ще до лібералізації цін, хоча саме вона спровокувала вищі темпи цього зниження.

У сільськогосподарських підприємствах Запорізької області спостерігається значна диференціація валових надоїв молока в розрізі окремих районів. Наприклад, валове виробництво молока в Бердянському районі за 2013 рік було значно більшим, ніж в інших районах Запорізької області та становило 6753 т. Водночас у тих районах області, сільськогосподарські підприємства яких є найбільшими виробниками молока в регіоні, за досліджуваний період спостерігається скорочення поголів'я корів (Бердянський, Гуляйпільський, Куйбишевський, Мелітопольський, Приморський) і значне зменшення валових надоїв молока, що відповідним чином позначилося на обсягах виробництва промислових видів молокопродуктів.

На сучасному етапі розвитку ринкової економіки України проблема реалізації сільськогосподарської продукції та формування цін на неї набуває виняткового значення. Умови конкурентної боротьби змушують сільськогосподарські підприємства вишукувати шляхи забезпечення прибутковості їхньої діяльності, одним із головних серед яких є створення активно діючої системи збуту.

Сільськогосподарські товаровиробники Запорізької області не відчують особливих труднощів у збуті молочної продукції. Представники великих молокопереробних підприємств (молокозавод «Олком», Приазовський сирзавод й ін.) постійно здійснюють збір молока як у приватних виробників (господарствах населення), так і в сільськогосподарських підприємствах. Проте у більшості випадків ціна, яку пропонують переробні підприємства, часто не забезпечує навіть простого відтворення.

Відповідно, сільськогосподарські підприємства області скорочують виробництво молока, мотивуючи цей процес, передусім, низькими закупівельними цінами на продукцію. Однак, як підтверджують дослідження інших авторів, останнім часом (до 2012 р.) порівняно з європейськими ціни для постачальників молока в Україні були досить сприятливими. Високою була собівартість молока, на яку суттєво вплинули такі чинники: подорожчання пально-мастильних матеріалів та добрив, зростання цін на посівний матеріал, низька якість грубих кормів, великі відсотки за користування кредитами тощо [7]. Значне підвищення собівартості молока спостерігається й у сучасних умовах. Особливо воно буде помітне за фінансовими результатами 2015 року.

Наведені у таблиці 1 розрахунки підтверджують вплив виробничої собівартості на ефективність виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах Запорізької області.

1. Формування ефективності виробництва молока залежно від виробничої собівартості в сільськогосподарських підприємствах Запорізької області, 2013 рік

Показник	Групи підприємств за собівартістю 1 ц молока, грн					У середньому (разом)
	I – до 200	II – 200,1-240	III – 240,1-300	IV – 300,1-360	V – більше 360	
Кількість підприємств у групі, од.	5	8	10	11	10	44
Поголів'я корів – усього, гол.	161	1930	2373	2648	1353	8465
у тому числі: на 1 підприємство	32	241	237	241	135	192
на 100 га сільськогосподарських угідь	1,3	6,3	5,4	4,7	4,3	4,9
Валове виробництво молока, ц	4331	69709	112532	97016	36330	319918
у тому числі: на 1 підприємство	866	8714	11253	8820	3633	7271
на 100 га сільськогосподарських угідь	36	227	258	173	116	184
Надій молока від корови, кг	2690	3612	4742	3664	2685	3779
Виробнича собівартість 1 ц молока, грн	154	221	281	330	412	296
Одержано прибутку – усього, тис. грн	168	4977	1027	-4097	-4440	-2373
у т. ч. на одну корову, грн	1040	2579	433	-1547	-3288	-280
Рівень рентабельності, %	30,1	33,9	3,2	-21,6	-32,3	-3,0

Джерело: Розраховано авторами за даними Головного управління статистики у Запорізькій області.

Виявлено, що у двох крайніх групах підприємств (I і V) за виробничою собівартістю 1 ц молока (154 і 412 грн) спостерігається майже однаковий надій на одну корову. У першій групі підприємств рівень рентабельності становив 30,1 %, у п'ятій – виробництво молока є збитковим із показником 32,3%. Найвищі показники ефективності виробництва молока у підприємствах другої групи. При виробничій собівартості 221 грн, на одну корову одержано 2579 грн прибутку, рівень рентабельності становив 33,9 %. Надій молока у даній групі підприємств не є найвищим і поступається своїми розмірами підприємствам третьої та четвертої групи. Отже, наведене групування не показує тісного зв'язку між виробничою собівартістю 1 ц молока і надоем його на одну корову.

Випереджаюче зростання витрат порівняно з підвищенням надою доводить про відносну неефективність додаткового вкладення коштів у розвиток молочного скотарства й доцільність посилення контролю над витрачанням виробничих ресурсів у сільськогосподарських підприємствах регіону.

Дослідження показали, що зростання ціни реалізації молока у сільськогосподарських

підприємствах Запорізької області суттєво впливає на підвищення прибутковості його виробництва (табл. 2). При цьому не знайдено чіткої залежності між надоем молока на одну корову та ціною реалізації.

Так, у п'ятій групі підприємств, із найвищою ціною реалізації 1 ц молока 387 грн, спостерігається один із найнижчих показників молочної продуктивності (2989 кг) і концентрації поголів'я корів. Показник повної собівартості 1 ц молока є найменшим серед решти досліджуваних сільськогосподарських підприємств регіону й становить 283 грн. Відповідно у даній групі підприємств найвищим є обсяг прибутку з розрахунку на одну корову та на 1 га сільськогосподарських угідь. Отже, дані проведеного групування показують, що на економічну ефективність молочного скотарства крім цін реалізації суттєво впливає рівень витрат.

При збереженні такої тенденції на перспективу виробнича собівартість 1 ц молока у 2018 році зросте у 2,7 раза, повна собівартість 1 ц молока – до 810 грн (рис. 1, 2). Ціна реалізації прогнозується на рівні 860 грн (рис. 3).

2. Формування ефективності виробництва молока залежно від ціни реалізації в сільськогосподарських підприємствах Запорізької області, 2013 рік

Показник	Групи підприємств за ціною реалізації 1 ц молока, грн					У середньому (разом)
	I – до 260	II – 260,1-300	III – 300,1-340	IV – 340,1-380	V – більше 380	
Кількість підприємств у групі, од.	9	10	11	6	3	39
Поголів'я корів – усього, гол.	505	1761	3666	1972	514	8418
Надій молока від корови, кг	1864	2747	4061	4869	2989	3778
Ціна реалізації 1 ц молока, грн	244	285	323	349	387	322
Валове виробництво молока, ц	9415	48368	148861	96011	15361	318016
у тому числі на 100 га сільськогосподарських угідь	31	128	304	231	217	192
Повна собівартість 1 ц молока, грн	302	371	322	344	283	332
Одержано прибутку – усього, тис. грн.	-412	-3441	98	254	1127	-2373
у т. ч. на одну корову, грн	-816	-1954	27	129	2193	-282
на 1 га сільськогосподарських угідь, грн	-13,6	-90,7	2	6,1	159	-14,3
Рівень рентабельності, %	-19,4	-23,1	0,2	1,6	36,8	-3,0

Джерело: Розраховано авторами за даними Головного управління статистики у Запорізькій області.

Наведені результати передусім пов'язані зі швидшим зростанням виробничих витрат порівняно з цінами реалізації та повільним підвищенням продуктивності молочного скотарства. За прогнозними розрахунками, надій молока на одну корову в сільськогосподарських підприємствах Запорізької обла-

сті підвищиться із 3779 до 4500 кг, або на 19,1%.

Розглянемо на прикладі конкретних підприємств показники ефективності виробництва молока, які склалися у 2013 році (табл. 3). СБК «Дружба» Мелітопольського району, яке утримує 350 корів, за ціною реалізації

лізації належить до другої групи підприємств, які характеризуються збитковістю

виробництва молока (табл. 2).

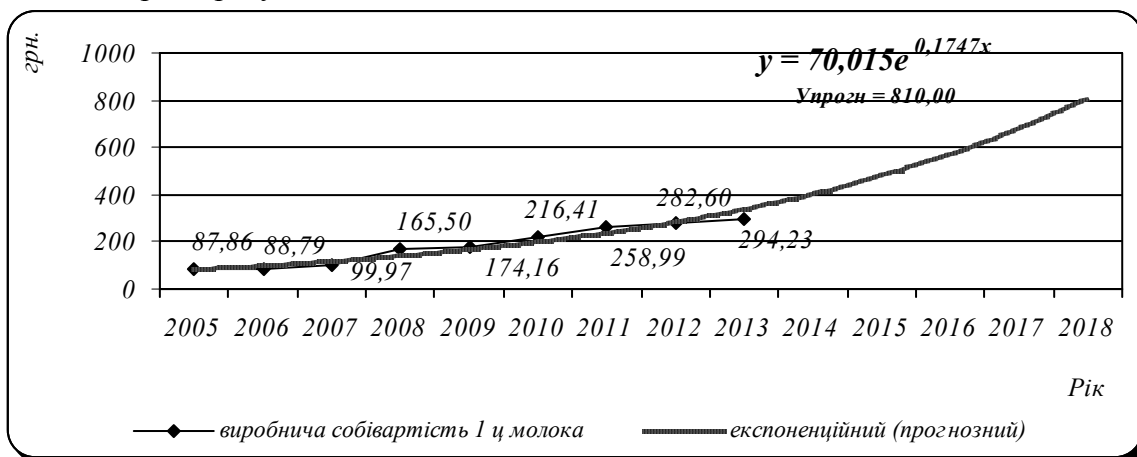


Рис. 1. Фактичні й прогнозні рівні виробничої собівартості 1 ц молока у сільськогосподарських підприємствах Запорізької області

Джерело: Розраховано авторами на основі джерел [9-10].

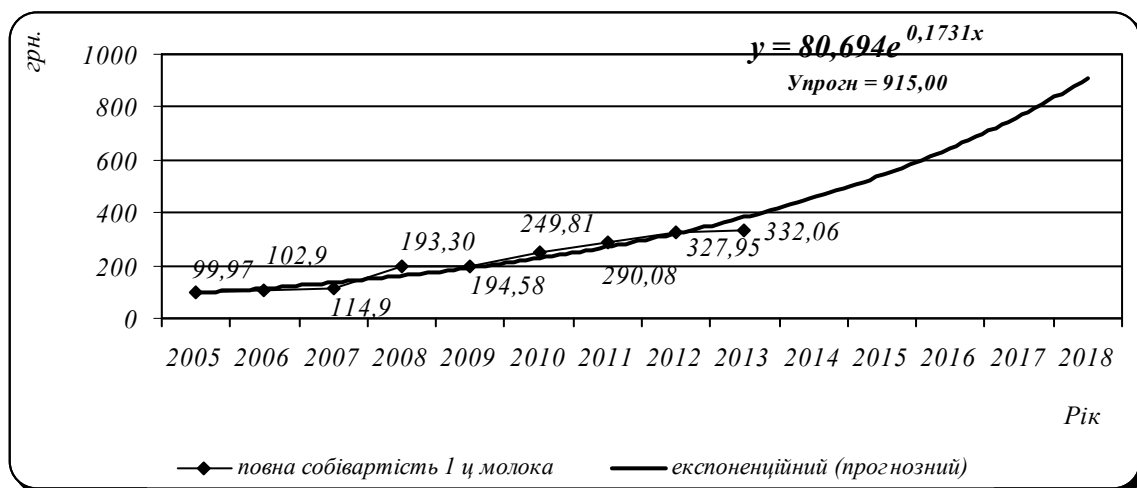


Рис. 2. Фактичні й прогнозні рівні повної собівартості 1 ц молока у сільськогосподарських підприємствах Запорізької області

Джерело: Розраховано авторами на основі джерел [9-10].

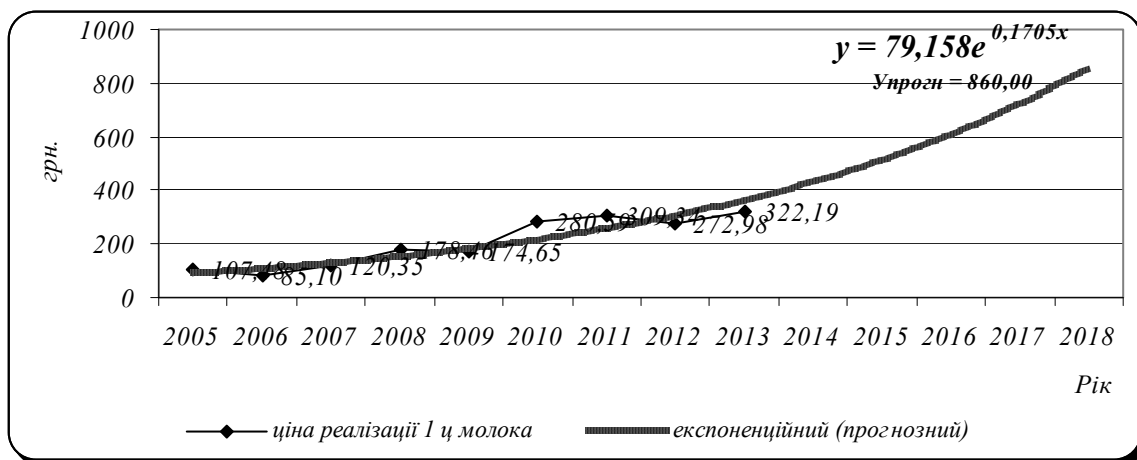


Рис. 3. Фактичні й прогнозні рівні ціни реалізації 1 ц молока у сільськогосподарських підприємствах Запорізької області

Джерело: Розраховано авторами на основі джерел [9-10].

Поголів'я корів у ПСП «Приморський» Приморського району протягом 2009-2013 років залишалося незмінним – 368 гол. порівняно зі СБК «Дружба» показники виробництва молока на 100 га сільськогосподарських угідь, виробничі витрати на 1 корову є вищими у рази. Підприємство забезпечило прибутковість виробництва молока на рівні 37,9% рентабельності. Групування за ціною реалізації 1 ц молока показало, що ПСП «Приморський» входить у трійку сільськогосподарських підприємств Запорізької області із найвищими показниками ефективності виробництва молока (табл. 2).

Проведений аналіз також підтверджує, що підприємство, яке не займається пошу-

ком ефективних каналів збуту, резервів зниження виробничих витрат, удосконалення технології виробництва молока, не може розраховувати на прибуткове ведення молочної галузі. Наприклад, відсоток комерційних витрат у повній собівартості 1 ц молока в СБК «Дружба» Мелітопольського району становить 1,2%, у ПСП «Приморський» Приморського району – 15,3%. Частка витрат на корми в останньому підприємстві в структурі собівартості виробництва молока майже на 7,0% вища, ніж у СБК «Дружба» й на 15,0% більша порівняно із середньообласними показниками.

3. Ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах Запорізької області, 2013 рік

Показник	СБК «Дружба» Мелітопольського району	ПСП «Приморський» Приморського району	У середньому по сільськогосподарських підприємствах області
Середньорічний надій, кг	2381	3623	3778,0
Частка молока у структурі виручки від реалізації, %	13,1	28,2	1,7
Виробництво молока з розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, ц	142,9	423	32
Виробничі витрати на 1 корову, грн	2997,6	8601	10895
Виробнича собівартість 1 ц молока, грн	359,6	237,40	296,30
Повна собівартість 1 ц молока, грн	364	280,26	332,06
Комерційні витрати на 1 ц, грн	4,40	42,86	35,76
Частка комерційних витрат у повній собівартості, %	1,2	15,3	10,8
Ціна реалізації 1 ц молока, грн	284,8	386,40	322,19
Рівень рентабельності, %	-27,6	37,9	- 3,0

Джерело: Розраховано авторами за даними Головного управління статистики у Запорізькій області та форми 50-сг сільськогосподарських підприємств.

Останніми роками у Запорізькій області спостерігаються деякі позитивні тенденції у розвитку молочного скотарства. Протягом 2014 року валове виробництво молока становило 267,8 тис. т, що на 1,1% вище рівня 2013 року. Пояснюється це в основному підвищенням продуктивності корів. На розвиток галузі позитивно вплинула реалізація ряду заходів, зокрема бюджетної програми «Державна підтримка галузі тваринництва» та обласної Програми розвитку галузі молочного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Запорізької області на 2014-2018 роки.

Отже, для підвищення ефективності молочного скотарства необхідне, передусім, удосконалення цінового механізму в напрямі реалізації сприятливої державної цінової політики. Також слід вжити заходів щодо

зменшення матеріально-грошових витрат на виробництво молока. У цьому процесі мають бути задіяні не тільки сільськогосподарські підприємства, але й державні структури. Для цього необхідно здійснювати заходи з поглиблення спеціалізації та концентрації виробництва молока відповідно до економічних і природних умов господарювання в конкретному сільськогосподарському підприємстві.

Для скорочення виробничих витрат, особливо на найбільшу за часткою у структурі витрат статтю «Корми», необхідне розширення площі сінокосів та пасовищ, чітке планування розподілу кормових угідь залежно від сформованої у сільськогосподарських підприємствах структури стада тварин. Забезпечення поголів'я худоби власними кормами на основі наведеного підходу має

стати необхідною умовою для одержання сільськогосподарським підприємством державної підтримки, тому що досить часто бюджетні кошти витрачаються на «згодовування» тваринам і підприємства не займаються питаннями вдосконалення структури кормовиробництва й оптимізацією раціонів годівлі корів.

У своїй господарській діяльності більшість управлінських рішень керівники сільськогосподарських підприємств регіону приймають щодо виробництва сільськогосподарської продукції. Мало уваги звертається на ефективність організації виробничого процесу, шляхи скорочення внутрішньогосподарських витрат та інші напрями, врахування яких суттєво впливає на зниження собівартості продукції. Також для підвищення прибутку галузі, зокрема молочного скотарства, важливе значення має визначення оптимальної ціни і вміння управлінського персоналу орієнтуватися та враховувати основні тенденції на аграрному ринку.

Один із напрямів інвестиційної підтримки інноваційного процесу має передбачати, крім інших, вкладення коштів у підготовку кадрів – новаторів виробництва, спеціалістів-професіоналів, які спроможні запроваджувати високотехнологічні схеми вирощування сільськогосподарських культур і тварин, організовувати агропромислове виробництво на новій економічній основі – приватній власності на землю, засоби виробництва й результати праці та забезпечувати його конкурентоспроможність на внутрішньому й зовнішньому ринках [5]. У Запорізькій області деякі керівники сільськогосподарських підприємств не завжди можуть і вміють працювати в умовах ринкової економіки, про що видно з показників ефективності виробництва молока у двох сільськогосподарських підприємствах області (табл. 3). При майже однаковому поголів'ї корів показники рівня рентабельності коливаються від -27,6 % у СБК «Дружба» Мелітопольського до 37,9% у ПСП «Приморський» Приморського районів.

При запровадженні режиму вільної торгівлі з ЄС існує імовірність того, що відбува-

тиметься зростання надходжень імпорتنих молочних продуктів на український ринок, конкурентних як за асортиментом, так і за ціною та якістю. Тому вітчизняні дрібні та середні підприємства харчової промисловості потребують додаткових фінансових ресурсів для оновлення матеріально-технічної бази виробництва, запровадження сучасних систем контролю за якістю й безпечністю продукції на всіх критичних точках виробничого процесу [8, с. 32-33].

Такою критичною точкою у виробництві молока в Запорізькій області є саме якість і безпечність продукції. Тому сільськогосподарським підприємствам регіону необхідно звернути більше уваги на вдосконалення технології виробництва молока відповідно до вимог ЄС щодо стандартів якості та безпечності молочної сировини. Для цього також потрібні додаткові фінансові ресурси, які може забезпечити як саме підприємство, так і держава. Існує варіант фінансової підтримки виробників молока самими підприємствами харчової промисловості, які на даному етапі в регіоні відчують їхню нестачу для збільшення виробництва й поліпшення якості молочної сировини. Це спонукає їх обдумувати рішення щодо організації власної сировинної бази, або створення відповідних умов для виробників молочної сировини.

Висновки. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що останніми роками у досліджуваному регіоні відбуваються позитивні зрушення щодо розвитку молочного скотарства у сільськогосподарських підприємствах. До них можна віднести підвищення продуктивності корів і валового виробництва молока. Проте у більшості підприємств Запорізької області виробництво молока залишається збитковим. Сільськогосподарські підприємства, крім пошуку вигідних каналів збуту, повинні звернути увагу на виявлення резервів щодо скорочення витрат та підвищення професійної компетенції керівників і спеціалістів на рівні вимог ринкової економіки та перспективи запровадження вільної торгівлі з ЄС. Усі ці процеси мають супроводжуватися активною підтримкою держави.

Список використаних джерел

1. Безсмертна О. В. Вплив рівня концентрації та спеціалізації на ефективність виробництва молока в сільськогосподарських підприємствах / О. В. Безсмертна // Економіка АПК. – 2012. – № 4. – С. 23-27.
2. Економіка виробництва молока і молочної продукції в Україні: моногр. / [Саблук П. Т., Бойко В. І., Мостенська Т. Л., Коржинський М. П. та ін.] ; за ред. П. Т. Саблука і В. І. Бойка. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2005. – 340 с.
3. Збарський В. К. Перспективи відродження молочного скотарства на Черкащині / В. К. Збарський // Економіка АПК. – 2012. – № 10. – С. 13-18.
4. Козак Л. В. Цінове позиціонування сільськогосподарських підприємств на внутрішньому та світових ринках зернової продукції / Л. В. Козак // Економіка АПК. – 2012. – № 10. – С. 48-55.
5. Лупенко Ю. О. Пріоритетні напрями інноваційної діяльності в аграрній сфері України / Ю. О. Лупенко // Економіка АПК. – 2014. – № 12. – С. 5-11.
6. Месель-Веселяк В. Я. Форми господарювання у сільському господарстві України (результати, проблеми, вирішення) / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2012. – № 1. – С. 13-25.
7. Назаренко А. Корів'яче молоко – продукт не з дешевих / А. Назаренко // Пропозиція. – 2011. – № 4. – С. 24-26.
8. Перспективи розвитку вітчизняного аграрного сектору у зв'язку з підписанням Україною економічної частини Угоди про асоціацію з Європейським Союзом / [Пугачов М. І., Власов В. І., Духницький Б. В., Кривенко Н. В. та ін.] ; за ред. М. І. Пугачова. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2014. – 44 с.
9. Сільське господарство Запорізької області за 1995–2013 роки: Стат. збірник / Державна служба статистики України, Головне управління статистики у Запорізькій області; за редакцією В.П. Головешка. – Запоріжжя: Головне управління статистики у Запорізькій області, 2014. – 218 с.
10. Тваринництво Запорізької області: Стат. збірник / Державна служба статистики України, Головне управління статистики у Запорізькій області; за ред. В.П. Головешка. – Запоріжжя: Головне управління статистики у Запорізькій області, 2014. – 110 с.
11. Шпичак О.М. Поточна кон'юнктура і прогноз ринків с.-г продукції та продовольства в Україні на 2012/2013 маркетинговий рік / [Шпичак О.М., Воскобійник Ю.П., Боднар О.В. та ін.]; за ред. О.М. Шпичака, Ю.П. Воскобійника. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 336 с.
12. Breeding milk recording productivity fertility. Israel Holstein herdbook – Israel Cattle breeders association, 2001 – 120 p.
13. Economic Integration: Towards a North America – EU Transatlantic Free Trade Zone [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.globalresearch.ca/economic-integration-towards-a-north-america-eu-transatlantic-free-trade-zone/5328543>.
14. Food and agricultural commodities production [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://faostat.fao.org/site/339/default.aspx//>.

Стаття надійшла до редакції 21.04.2015 р.

*

УДК 631.11:330.142.212

**О. А. МУРАВСЬКИЙ, асистент
Національний університет біоресурсів
і природокористування України**

Економічне моделювання ефективного використання оборотних коштів у сільськогосподарських підприємствах

Постановка проблеми. На сучасному етапі економічного розвитку більшість сільськогосподарських підприємств гостро відчувають дефіцит оборотних коштів. Основними причинами такого становища стали кризові явища в економіці та відсутність на

підприємствах ефективного системи управління оборотними засобами.

Господарсько-підприємницька діяльність неможлива без оборотних коштів. Ця потреба є одним з об'єктів фінансового планування і відображення в обліку та звітності. Розмір оборотного капіталу, який утворює кожен складову поточних активів, має відпові-

© О.А. Муравський, 2015